

УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО В УКРАЇНСЬКОМУ ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ В КИТАЇ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.)

У першій половині ХХ ст. на терені Китаю, переважно в Маньчжурії та деяких більших містах (Шанхай, Тяньцзінь, Ціндао) утворилися українські колонії та виникли українські громадські організації, активну участь у праці яких брало й українське жіноцтво. Найбільшим та найстаршим осередком українського поселення в Китаї в цей час стало місто Харбін, побудоване на межі ХІХ–ХХ століть як “столиця” смуги відчуження, що була отримана в концесію Російською імперією для будівництва Китайсько-Східної залізниці, яка мала зв’язати найкоротшим шляхом центральну Росією з її далекосхідними володіннями (Зеленим Клином). Відповідно перші українці почали прибувати сюди ще наприкінці ХІХ ст. для будівництва залізниці, а також як військовослужбовці російських військових частин, службовці та працівники різних приватних та державних установ. Згідно з переписом українського населення, що був проведений українськими організаціями в 1918 р., в Маньчжурії мешкало 22 тис. українців¹. Другою хвилею українського поселення в Китаї став період під час та після закінчення громадянської війни в Росії, коли серед російських емігрантів сюди прибула й значна кількість українців з Сибіру та Зеленого Клину. Відповідно, в 1920-х рр. з них та переселенців з Харбіну утворилися українські колонії в найбільших містах властивого Китаю – Шанхаї, Тяньцзіні, Ціндао, Ханькоу. Найбільшою з них була українська колонія в Шанхаї, що в 1930-х роках сягала декількох тисяч осіб (очевидно не більше трьох). Українські колонії в інших зазначених містах нараховували по декілька десятків осіб. Припинили існування ці колонії та українські організації після Другої світової війни, коли Маньчжурія була зайнята Червоною армією, а її українське населення зазнало репресій та депортації до СРСР. Інші міста властивого Китаю були зайняті у 1948–1949 рр. китайським комуністичним військом, що привело до евакуації українців з них у країни вільного світу.

Першими українськими організаціями в Китаї стали українські гуртки, засновані на станціях Ляоян (1903) та Бухеду (1904) в Маньч-

¹ А. Довганюк-Довгань, *Маньчжурська Українська Окружна Рада*, Далекий Схід, 9 (Харбін, 1938) 141.

журії, Українська Громада в Шанхаї (1905) та Український клуб у Харбіні (1907). Вже в цих перших організаціях активну участь брали українські жінки. В українських аматорських виставах, що влаштував вже 1904 р. гурток на ст. Бухеду, брали участь артистка Ганна Хмелевська, Людмила Насонова, Ганна Григор, Марія Шаблінська, Марія Спесивціва². Серед засновниць Українського клубу в Харбіні були пані Абрамович (Зорич), Золотинська та Олександра Ярещенко³. Жінки також брали активну участь в аматорських виставах, які ставились клубом. У перші роки його існування, від осені 1908 р., режисеркою драматичного гуртка клубу була відома на Далекому Сході українська актриса К. Слоновська.

Пізніше, у липні 1917 р., під час створення Маньчжурської Української Окружної Ради, що мала об'єднати всі українські організації на терені Маньчжурії, до її складу за особливою квотою були обрані представниці українського жіноцтва – В. М. Вахніна, Ольга Іванівна Романюта, Надія Трохимівна Сарабун, Оксана Семенівна Федорко, кандидатками до них – Олена Парфенівна Тоцька та Неоніла Григорівна Романюта. У другому складі Маньчжурської Окружної Ради, обраному 18 лютого 1918 р., українських жінок представляли О. Лебедева, Н. Яковенко та І. Карпина, а кандидатками до них були Ольга Романюта та В. Вахніна⁴. Активну участь у проведенні урочистого вечора з нагоди проголошення УНР, що відбувся у Харбіні 10 грудня 1917 р., взяли д-ки Мозолевська, О. та Н. Романюти, Москаленко. Дружина одного з провідних українських діячів у Маньчжурії А. Родіонова Оlesia Родіонова намалювала портрет Т. Шевченка на прапорі з китайського шовку, який було урочисто вручено на цьому вечері українській сотні, що була створена в цей час у Харбіні. Незабаром сотня з цим прапором вирушила для захисту України⁵.

Окремо треба зазначити вчительок української початкової школи, що була створена в Харбіні зусиллями Українського клубу восени 1916 р. Першими її вчительками стали вже згадувана О. Ярещенко та Г. Іванова, а після того як 1919 р. їй було підвищено до статусу вищепочаткової школи, в ній викладали Оксана Федорко та Маруся Ци-

² І. Світ, *Скорочена історія Українського Руху на Далекому Сході (Азія), Машинопис. Харбін-Шанхай, 1938–1948, гл. I, с. 5*, Архів УВАН, Нью-Йорк, фонд І. Світа.

³ *Ibid.*, с. 21

⁴ А. Довганюк-Довгань, *Op. cit.*, № 7, с. 108; № 10, с. 156.

⁵ О. Д., *Українське Республіканське свято*, Засів, (Харбін, 1918, 1 січня).

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

венко. **Олександра Іванівна Ярещенко** була одною із засновниць Українського клубу в Харбіні та першою завідувачкою української школи в Харбіні. У червні 1917 р. її було обрано делегаткою І Українського Далекосхідного з'їзду (Микольськ-Усурійський, Зелений Клин) від українців Маньчжурії, вона працювала у його шкільній комісії.

Оксана Семенівна Федорко мала вищу освіту, була завідувачкою української початкової школи та вище-начального училища в Харбіні (1918–1919)⁶. До того, в червні 1918 р. її було обрано завідувачкою та вчителькою українського дитячого майданчику й на ст. Ханьдаохецзи. Крім неї там працювали також вчительки Самійленко, Кравенко і Андрієва. Згодом, у 1920 р. вона завідувала українською школою на ст. Маньчжурія, де того року в газеті “Добробут” вийшла її велика стаття, присвячена Т. Шевченкові⁷, писала вірші. В 1925 р. мешкала в Харбіні, працювала на Південно-Маньчжурській залізниці.

Крім О. Федорко, в українській школі на ст. Маньчжурія також викладала в цей час **Ганна Степанівна Гриневиц** (з дому – Вусик). Вона народилася 1892 р. на Чернігівщині. У 1908 р. виїхала з батьками до Сибіру, в 1908–1914 рр. працювала у батьківському господарстві. У 1918 р. скінчила сільськогосподарські курси в Омську, де стала членом місцевої Української Громади. В 1919 р. виїхала з родиною до м. Маньчжурія, де також належала до Української Громади, викладала рукоділля в українській школі. 19 лютого 1920 р. вийшла заміж за колишнього військовополоненого, галичанина Олександра Гриневича. У 1922–1927 рр. після закриття школи родина мандрувала по різних містах Китаю. Від 1927 р. мешкала в Шанхаї, де разом з чоловіком брала активну участь у діяльності місцевої Української Громади. Від 1937 р. мешкала з родиною в Гонконгу, де її чоловік отримав посаду у місцевому симфонічному оркестрі. Тут 22 грудня 1941 р. під час штурму міста японцями загинув їх син, а незабаром помер і чоловік. Після Другої світової війни мешкала в Тяньцзіні, де була членом місцевої Української Національної Колонії. У 1947 р. планувала виїхати до Канади.

⁶ Ф. Тоцький, *Українське життя в Харбіні в минулому*, Далекій Схід, 4 (1938) 62.

⁷ О. Федорко, *Т. Г. Шевченко, Добробут*. М. Маньчжурія (1920, 19 березоля).

Перший же власне жіночий гурток з'явився у Харбіні наприкінці 1920-х рр. Він був заснований 27 жовтня 1929 р. при місцевому товаристві “Просвіта” під проводом інж. Олени Рейтер. Ще 6 жовтня 1929 р. нею було прочитано на зборах “Просвіти” реферат на тему “Жінка в українському суспільстві”, а одним з перших заходів жіночого гуртка став реферат на тему “Самовиховання”, прочитаний О. Рейтер 10 листопада 1929 р. **Олена Миколаївна Рейтер** народилася 6 червня 1898 р. у Кам'янці-Подільському, де в 1916 р. скінчила жіночу гімназію. До 1922 р. навчалася у Віденському університеті, а згодом – в Українській Господарській Академії в Подєбрадах, яку закінчила 1928 р. Під час навчання в УГА познайомилася з колишнім старшиною Армії УНР Володимиром фон Рейтером, за якого вийшла заміж. У травні 1928 р. вона приїхала з чоловіком до Маньчжурії, працювала на Аченському цукрозаводі. Стала членом харбінської “Просвіти”, від 16 лютого 1930 р. була заступницею її голови, від листопада 1932 р. – членом Ради “Просвіти”. У 1935–1945 рр. – член місцевої Української Національної Колонії. У 1945 р., після вступу Червоної армії до Маньчжурії, її чоловік був заарештований та вивезений до СРСР. Олена Миколаївна добровільно виїхала до СРСР, намагаючись його розшукати. Однак всі спроби були марними. У 1960-х рр. мешкала в Караганді в Казахстані, де й померла. Як свідчить людина, що знала її в цей час, “чоловіка вона не знайшла, а залишок днів провела у маленькій однокімнатній квартирці на бульварі Миру в Караганді... З якою любов'ю та болем ця стара вже тоді жінка розповідала про свою Батьківщину та Київ!... Досконало володіла сімома мовами... Коли по ночах слухали ВВС або «Голос Америки» в її дім не закривалися двері... Ми багато говорили з нею про смерть. І вона просила на могилі поставити їй лише дубовий хрест. Коли я заперечив, що дуб може зігнати й нічого не залишиться, О. М. мудро промовила: «А мені нічого вже не треба на цій землі». Потім після паузи додала: «Аби Україна була завжди...» ...Ховав я свою духовну маму у вишитій ще її бабусею українській сорочці. Так вона заповіла, і я все виконав – рушник був на дубовому хресті...”⁸.

⁸ С. Демченко, “Всякая сосна своему бору шумит” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rospisatel.ru/demchenko-patr.htm>

Біля витоків українського жіночого гуртка “Просвіти” стояла також дочка видатного українського діяча, одного з основоположників українського громадського життя в Харбіні Василя Опадчого **Євгенія Василівна Опадча**. Вона закінчила філософський факультет Празького університету, доктор філософії. Під час навчання була членом Комітету студентів українців з Зеленого Клину в Європі (1924). Згодом повернулася до Харбіну. Від 3 листопада 1929 р. почала викладати історію України на курсах українознавства, що були організовані “Просвітою”⁹. Після Другої світової війни мешкала в Каліфорнії (США).

Після деякої перерви гурток відновив свою працю восени 1931 р. щотижневими зборами. Більша активізація його пов’язується з поверненням 15 листопада 1933 р. японською владою українцям будинку кол. Українського клубу, що був конфіскований китайською владою 1927 р. У зв’язку з цим 25 листопада 1933 р. було опубліковано звернення “До українського жіноцтва м. Харбін”, в якому констатовалося, що в Харбіні дуже мало жінок цікавляться українськими питаннями й ставилося запитання: “Чому тільки ми, місцеві українські жінки, такі нерухомі в наших національних справах? Хіба наше національне завдання тільки в тому полягає, аби на вечері влаштувати буфет, або шклянку чаю чи продати декілька квітков, або спекти пирога? Хіба тільки того й вимагає від місцевої української жінки наша справа? Чому ми не дивимось, як навколо нас працюють другі колонії? Як працюють наші сестри українки у себе та кругом на еміграції?” Й далі у зверненні наголошувалося, що “тільки через жінок відродиться наш нарід. Жінка повинна пам’ятати, що вона відповідальна за національне обличчя нашої родини. Вона повинна, особливо на еміграції, виховувати свої діти в національному українському дусі”¹⁰. А отже у зверненні заклиалося українських жінок долучитися до праці Жіночого гуртка “Просвіти”, який має метою “об’єднати українське жіноцтво й працювати на національній ниві: улаштовувати дитячі садки та школу, де можна було б виховувати будучих свідомих громадян своєї Батьківщини”¹¹.

Зусиллями гуртка при місцевому Українському Національному Домі було створено недільну школу, яка розглядалася, як “мета

⁹ *Гун-бао*, Харбін (1929, 31 жовтня).

¹⁰ *Маньдзурський вістник*, Харбін (1933, 25 листопада).

¹¹ *Ibid.*

самої діяльності гуртку”, а 31 липня 1934 р. відкрито дитячий садок, на утримання якого членами гуртка збиралися пожертви. По вівторках влаштовувалися щотижневі сходи, на яких читалися доповіді на різні теми (“Історія української літератури”, “За природне право жінки” тощо), робили іграшки на подарунки дітям. Гурток організовував виставки української вишивки, Різдвяні ялинки для українських дітей тощо. Як окремо зазначалося, всі дитячі забави та гри під час ялинки відбувалися українською мовою. У різні часи гурток мав від 8 до 16 членкинь¹². Поміж його активних учасниць – Олена Ільчук, Марія Світ, М. Подолянка, К. П. Осипова, Ксенія Мисливець, Пелагія Кукуруза, Фаїна Петрушенко, Ольга Андрущенко, пані Шахрай.

У цей час (у першій половині 1930-х рр.) головою гуртка була відомий у місті педагог **Анастасія Антонівна Драгус** (у дівоцтві – Нестеренко). Вона народилася 25 серпня 1896 р. у Катеринославі, де 1915 р. скінчила гімназію. В 1916 р. вийшла заміж та поїхала до чоловіка у Хабаровськ. У 1919 р. залишилась удовою, працювала в Хабаровську в громадській бібліотеці, в 1920–1921 рр. – на залізничному телеграфі. 23 березня 1921 р. приїхала в Харбін до дядька. Заробляла приватними уроками, працювала керівником Затонського дитячого майданчику. В 1929–1931 рр. служила на Китайсько-Східній залізниці. У 1931 р. скінчила курси дошкільного виховання професора Стрелкова. Активна учасниця українських організацій у Харбіні – культурно-просвітньої секції місцевого Українського клубу (1921–1926), української православної парафії, товариства “Січ” (1926–1928). Секретар товариства “Просвіта”, голова його Жіночого гуртка (1933–1935). Одна із засновниць та член правління Української учительської спілки в Харбіні, що була створена 15 листопада 1933 р. Займалася організацією української школи.

Активно працювала в “Просвіті” й сестра А. Драгус **Антоніна Антонівна Нестеренко**, що була одружена з японцем (за чоловіком – Хасегава). Вона народилася в 1905 р., була активною учасницею місцевого Українського клубу, товариства “Січ” та “Просвіти”. На жаль, вона дуже рано пішла з життя, померла 23 лютого 1934 р. у віці 28

¹² *Маньджурський вістник* (1936, 12 квітня).

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

років. Як зазначалося у некролозі, “одна із нечисельних тут українських активних патріоток, ... людина золотого серця, так рідкої одвертості і виїмкової правдивості”, вона “завжди була зразковою членкинею-громадянкою”, яка сумлінно виконувала свої національно-громадські обов’язки, “відгукуючись на усі наші потреби”¹³.

31 березня 1935 р. було обрано нову управу Жіночого гуртка при товаристві “Просвіта” (голова – Уляна Данильченко-Марчишина, заступниця голови – Єлизавета Шлендик, секретарка – Варка Микулич-Мілько)¹⁴.

Уляна Денисівна Марчишина (з дому – Данильченко) народилася 23 серпня 1906 р. у с. Чепелів Городнянського повіту Чернігівської губ. У 1908 р. з батьками приїхала до Маньчжурії. Закінчила 1-ше Громадське Харбінське комерційне училище (1926) та 4 курси Педагогічного інституту в Харбіні (1930). Працювала викладачкою математики та російської мови в 1-му Громадському Харбінському комерційному училищі. Була членом товариства “Просвіта” та Жіночого гуртка при ньому (від 1933). 17 червня 1934 р. обрана кандидаткою в члени Ради “Просвіти”, 31 березня 1935 р. – головою Жіночого гуртка при ній. Одна із засновниць та член правління Української учительської спілки в Харбіні, що була створена 15 листопада 1933 р. 7 березня 1934 р. обрана до комісії з організації української школи при учительській спілці. Учасниця трупи українських артистів під керівництвом В. Мурина, що була створена в Харбіні 1934 р., грала в українських виставах. У жовтні 1938 р. обрана членом Правління Української Національної Колонії в Харбіні. Керівниця Жіночого гуртка при Українській Далекосхідній Січі (1938) та при УНК (1939). Дружина відомого в Харбіні й на Зеленому Кліні українського діяча, галичанина родом, що потрапив на Далекий Схід під час Першої світової війни як військовополонений з австрійського війська Петра Марчишина, який був заарештований більшовиками в 1945 р. Доля самої У. Марчишин невідома.

¹³ *Памяти Тосі Нестеренко. Велика втрата*, Маньдзурський вістник (1934, 3 березня).

¹⁴ *Маньдзурський вістник* (1935, 6 квітня).

Єлизавета Георгіївна Шлендик народилася 22 жовтня 1890 р. в с. Біляки Хорольського повіту Полтавської губернії. До 1917 р. працювала на Московсько-Київсько-Воронізькій залізниці. Від 1922 р. – на еміграції в Чехословаччині, де закінчила Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова в Празі та вийшла заміж за колишнього старшину Армії УНР професора Івана Шлендика. 15 травня 1934 р. разом з чоловіком приїхала до Харбіна. За переконаннями – українська націоналістка. 31 березня 1935 р. обрана заступницею голови Жіночого гуртка при місцевому товаристві “Просвіта”. Член Української Національної Колонії в Харбіні (1935–1945). Чоловіка в 1945 р. заарештовано й розстріляно. Її доля невідома.

Варка Микулич-Мілько (Варвара Андріївна Мілько) – українська молодіжна діячка в Харбіні. Дружина молодіжного діяча Олесея Микулича та сестра доктора політичних наук Михайла Мілька. Народилася 19 травня 1913 р. в Харбіні. В 1930–1932 рр. вивчала машинопис та англійську мову в “Харбін бізнес скул”. У 1932–1934 рр. (1934–1935?) працювала друкаркою в канцелярії місцевої Української Національної Громади. У 1936 р. закінчила акушерську школу, але далі знов працювала друкаркою. Член Спілки української молоді в Харбіні (від 1932). Одна із провідних діячок молодіжної націоналістичної організації, створеної на основі СУМ, Української Далекосхідної Січі (1936–1941). Секретарка та член Управи Гуртка української національної молоді (1941–1942). 31 березня 1935 р. обрана секретаркою Жіночого гуртка при товаристві “Просвіта”. Згодом – член Жіночого гуртка при Українській Національній Колонії. Артистка-аматорка української драми, від 1933 р. брала участь в аматорських виставах, співала в хорі УНК. У 1937–1938 рр. брала участь в українських виставах під режисурою П. Лавровського в театрах “Модерн” та “Орієнт”. У 1941–1942 рр. грала в трупі В. Томського. Працювала, як друкарка, при підготовці до друку першого в історії “Українсько-ніппонського словника” (Харбін, 1944).

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

Після Другої світової війни чоловік був заарештований більшовиками та репресований, вона виїхала до Південної Америки.

Активною учасницею Жіночого гуртка “Просвіти” в 1933–1935 рр. була й дружина видатного українського громадського діяча на Далекому Сході та першого українського історика Далекого Сходу Івана Світа **Марія Микитівна Світ** (з дому – Григор). Вона народилася 18 серпня 1900 р. у Єлисаветграді Херсонської губернії. На початку ХХ ст.

її батьки приїхали до Маньчжурії працювати на залізницю. Батько був машиністом паротяга та актором-аматором, одним із засновників українського громадського й театрального життя в Маньчжурії. Марія Григор у 1918–1920 рр. вчителювала на Приморщині (Зелений Клин) та деякий час працювала тут у міській управі м. Микольськ-Усурійського. В 1923 р. вона стала дружиною молодого журналіста І. Світа. Ще з дитячих років почала виступати на сцені.

В 1930-х рр. грала в аматорських виставах Спілки української молоді в Харбіні (1933), у трупі українських артистів під проводом В. Мурина, що була створена в Харбіні в 1934 р., у виставах, які влаштовувало т-во “Просвіта” під керівництвом М. Ласкавого, в українській трупі в театрі “Модерн” (1937) та в драматичному ансамблі В. Томського (від 1938). Найвидатнішим був її виступ у ролі Марусі у виставі “Ой, не ходи, Грицю” восени 1939 р., яка відбулася тоді тричі підряд у двох найбільших театрах Харбіна з надзвичайним успіхом. Від 18 листопада 1934 по березень 1935 р. вона була членом Ради “Просвіти”. Була зазначена як видавець українського тижневика “Маньджурський вістник”, який редагував її чоловік. У 1941 р. подружжя Світів виїхало до Шанхаю, де також брало активну участь у місцевому українському громадському житті. Після захоплення Шанхаю китайськими комуністами, 29 квітня 1949 р. разом з чоловіком евакуювалася на Тайвань, а звідти в грудні 1950 р. виїхала через Японію, Гаваї та Каліфорнію до м. Джуно (Аляска). Згодом жила з чоловіком у Нью-Йорку (від січня 1953) та в Сіетлі.

Членом Жіночого гуртка при “Просвіті” була також дочка священника місцевої української православної церкви **Олена Іванівна Ільчук** (1911?, Хабаровськ?). Вона зразково упорядкувала в 1935 р. книгозбірню “Просвіти”, грала у місцевій трупі українських артистів

під проводом В. Мурина. Під час Другої світової війни мешкала в Шанхаї, де 15 березня 1942 р. була обрана членом Ревізійної комісії Українського Емігрантського Комітету, а 12 серпня 1942 р. – секретарем Ревізійної комісії Українського Представницького Комітету в Шанхаї.

У березні 1935 р. Управою місцевої Спільки українських емігрантів було ухвалено рішення про створення Жіночого гуртка при СУЕ¹⁵, однак про його діяльність невідомо. У травні 1935 р. було засновано Українську Національну Колонію, що стала єдиною українською централею в Маньчжурії, а відповідно 20 грудня 1935 р. при її Раді було створено Жіночій відділ. Головою відділу стала Ганна Кушнарєнко, секретаркою – Текла Кокот, членами – Марія Драгун, Меланія Павлюченко та А. Лозова.

Ганна Трохимівна Кушнарєнко була дружиною відомого українського діяча з Амурщини Варфоломія Кушнарєнка. Після встановлення наприкінці 1922 р. на Зеленому Клині советської влади родина втекла до Харбіна. Тут її чоловік також став помітним діячем місцевих українських організацій. Ганна Трохимівна також була активна в громадських справах і не випадково саме її було обрано першою головою щойно створеного Жіночого відділу при УНК. На цій посаді вона була до травня 1936 р., однак після певної перерви вона знов у 1940-х рр. очолила жіночу організацію УНК. Чоловік – В. Кушнарєнко був репресований після 1945 р. Доля його дружини невідома.

Текла Григорівна Кокот народилася 1 червня 1888 р. у Ново-Архангельську Єлисаветградського повіту Херсонської губ. У 1904 р. закінчила гімназію в Херсоні, в 1905 р. вступила до фельдшерсько-акушерської школи в Одесі. З 30 січня 1906 р. працювала практиканткою-фельдшеркою в Одеському військовому окружному шпиталю й одночасно вчи-

¹⁵ *Маньчжурський вістник* (1935, 28 лютого).

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

лась на педагогічних курсах, які закінчила в 1910 р. З вересня 1910 по серпень 1912 р. працювала вчителькою міської школи в Єлисаветграді. З 1912 р. – у Харбіні, де від 20 жовтня 1912 р. по 1 липня 1917 р. працювала друкаркою в конторі механічних майстерень Китайсько-Східної залізниці. З 20 жовтня 1917 по 1 березня 1941 р. понад 20 років працювала друкаркою будівельного відділу та відділу загальних

справ будівельного департаменту Харбінської міської управи. 28 серпня 1935 р. вступила до Української Національної Колонії. У 1942 р. була безробітною, подальша доля невідома.

Марія Микитівна Драгун народилася 27 березня 1906 р. в Харбіні. Закінчила тут в 1923 р. гімназію Оксаковської, була домогосподаркою.

Меланія Григорівна Павлюченко народилася 31 грудня 1894 р. у Харкові. Вона є дочкою видатного українського діяча в Маньчжурії, одного з засновників Українського клубу в Харбіні, колишнього члена Петербурзької Громади Г. Пештича. У Маньчжурію її привезли батьки в 1903 р. У 1913 р. закінчила гімназію у Владивостоці. До 1917 р. навчалась та служила у Владивостоці, від 1917 до 1922 р. – в Харбінській міській управі. Згодом була домогосподаркою.

Метою та завданнями відділу було проголошено: допомога Раді УНК в її праці, а саме – здобувати кошти для скорішої виплати боргу за будівництво місцевої Української Свято-Покровської церкви та відкрити “Рідну Школу”. Новоствореним відділом було випущено звернення до українських жінок, в якому зазначалося: “Вся наша праця, кожна зібрана копійка йде на виплату Української Церкви та на посилення фонду «Рідної Школи». Нашою метою є створення одної, здорової, сильної національної організації – Української Національної Кольонії в Маньджу-Ді-Го. Пам’ятайте, що двері Українського Національного Дому завше відчинені для всіх українок та українців. Сором надаліше залишатися малоросками та хохлушками. Хто ще й досі того тримається, той раб чужин-

ців. Українське жіноцтво – до громадської праці! Хай згине байдужність та роз'єднання. Всі жінки українки повинні бути членами Української Національної Кольонії. Жінки українки, гуртуйтеся біля Жіночого Відділу Української Національної Кольонії”¹⁶.

Відділ влаштував Різдвяні ялинки для дітей, провадив національну виховну працю з українськими дітьми в Українському Національному Домі, допомагав Раді УНК в улаштуванні різного роду “склянок чаю” під час національних свят, вів збір коштів на фонд “Рідної Школи” та на церкву. В травні 1936 р. відбулися зміни у складі Ради Жіночого відділу. Її головою було обрано Олександрю Єрмолаївну Мацюцю, дружину відомого в місті підприємця та активного діяча УНК. Під її проводом відбуваються зміни у напрямку діяльності відділу, намічається ухил до справжньої громадської діяльності. Новий відділ взявся в першу чергу за притягнення до роботи в ньому жінок-українок без різниці становища їх чоловіків, зокрема – дівчат зі Спілки української молоді. Ще на початку 1936 р. Жіночий відділ УНК вирішив заснувати свій молодіжний відділ, куди мали прийматися дівчата у віці до 18 років, “маючи на меті об'єднання та національне виховання цієї молоді”. 5 липня 1936 р. під проводом секретарки відділу відбулася перша прогулянка українських дітей до місцевого питомника. 19 липня 1936 р. було урочисто відзначено Свято Матері, програма якого складалася з рефератів, декламацій, музичних, сольових та хорових виступів, а також живої картини. Чистий прибуток з цього вечору пішов на фонд “Рідної Школи”¹⁷.

Активно працювали українські дівчата й у складі місцевих молодіжних організацій – Спілки української молоді (1930–1936). Серед активних учасниць СУМ визначаються вже згадувані У. Данильченко-Марчишин, В. Микулич-Мілько, а також В. Коротенко-Корда, М. Годзевич, М. Кобзій, О. Літинська.

Марія Годзевич наприкінці березня 1933 р. була обрана скарбничкою СУМу. Брала участь в українських концертах як співачка, грала в трупі українських артистів під орудою В. Мурина (1934).

Марія Кобзій народилася 15 травня 1914 р. у Харбіні. Навчалася в залізничних школах на ст. Бухеду (від 1923), Імяньпо та Маньчжурія, яку закінчила 1930 р. Від 1931 р. працювала як кравчиня в Харбіні. Від 1932 р. – член Спілки української молоді. 28 червня 1935 р. обрана

¹⁶ *Молодий українець*, Харбін (1936, березень).

¹⁷ *Маньчжурський вістник* (1936, 16 лютого; 12 липня).

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

скарбничкою об'єднаного СУМ. 4 листопада 1935 р. через від'їзд до Дайрена звільнена від цих обов'язків. Працювала продавщицею в Дайрені, від 1937 р. – в Фушуні. Подальша доля невідома.

На початку 1937 р. СУМ було перетворено на націоналістичну організацію Українську Далекосхідну Січ, при якій утворився Жіночий гурток українок-націоналісток (керівниці – Уляна Марчишина, Валентина Коротенко-Корда), що поставив собі за мету поширити український національний рух серед місцевого жіноцтва, вважаючи його завданням “виховати в українському національному дусі молоде покоління, що загигає в чужому середовищі”, наголошуючи, що “не дати загинути національно цим українським дітям – це перший святий обов'язок жінки-українки”¹⁸. Члени гуртка виступали категорично проти створення жіночих організацій з якимисьь особливими, суто жіночими завданнями, бо “українська жінка на протязі цілої історії української нації завжди була вільним, на рівні з чоловіком, співтворцем національного й суспільного життя”, а тому “говорити сьогодні про потребу жіночої організованості для боротьби за рівноправність з чоловіками – це в українській дійсності означало би ломитися в відчинені двері”. Як зазначалося, “конечність жіночої організованості, окремих жіночих організацій, не може впливати з тенденцій творення окремого «жіночого суспільства», з окремою політикою, відмежованою від національного проводу, з окремими інтересами і т. п... Жіночий рух і жіночі організації можуть бути подумані в аспекті цілості інтересів нації, які можливо здійснювати тільки обома половинами роду”¹⁹.

Провід гуртка у своїй діяльності виходив із засади, що в умовах, коли українська нація вела визвольну боротьбу за свою державу, жіноча організованість і весь жіночий рух мусили бути подиктовані виключно “постулятами цієї визвольної боротьби і нічим більше; ніякими отже «лігами миру», «гуманностями», «пацифістичними» ідеями, інтернаціоналізмами під всякими плащиками, ніякою жіночою

¹⁸ *Далекий Схід*, 10 (1938) 154.

¹⁹ О-ка, *Шлях українок-націоналісток*, *Далекий Схід*, 12 (1938) 177–178.

політикою або спекуляцією. Бо важка визвольна боротьба Української Нації вимагає мобілізації всіх сил – так чоловіків, як і жінок”²⁰. Тому гурток, спираючись на засади українського націоналізму, всякі спроби виділити українське жіноцтво в окремий для себе фронт вважав шкідливими для визвольної боротьби українського народу. Провідниці гуртка вважали, що “український націоналізм – це світоглядово-політичний рух, що дає розв’язку не тільки національно-політичних і соціальних проблем, але він дає теж повну розв’язку вічної проблеми – чоловік і жінка. В українському націоналізмі жінка займає таке саме місце, що й чоловік і користується такими самими правами й обов’язками. Коли українське жіноцтво говорить про необхідність і потребу своєї організованості та творить свої організації, то це буде оправдане тільки тоді, коли це відбувається в ім’я одної ідеї, а саме, щоб в цих жіночих організаціях навчитися і приготувитися твердо ступати по вказаному Богом і Природою жінкам шляхові”. Отже “жіночий рух чи жіночі організації не можуть і не сміють розминатися з основною метою, а «жіночі інтереси» не можуть відтягати від їх основних суспільних завдань”²¹.

З нагоди трагічної загибелі Провідника ОУН Є. Коновальця харбінські січовички ухвалили резолюцію, в якій зазначалося: “Ми, українки-націоналістки Далекого Сходу разом з усіма українцями глибоко переживаємо велику втрату для всіх нас – неочікувану й передчасну трагічну смерть нашого незабутнього Вождя-Борця Полковника Євгена Коновальця... Ми, Українки Далекого Сходу, звертаємося до всіх українців Далекого Сходу тісніше стати в одні ряди, скріпити наші сили та заповнити місця упавших десятикратним числом нових борців. Ми, жінки-українки, вірні споконвічним традиціям великих українок, мусимо бути завжди і всюди рядом з нашими борцями та не жаліти своїх сил для блага нашої Батьківщини. Нашим обов’язком є іти плече в плече з нашими батьками, братами, мужами і піддержати їх в нашому справедливому ділі. Ми піддержуємо наших борців за наші святі національні ідеали”²².

Одним з перших широких заходів гуртка став улаштований 24 квітня 1938 р. зусиллями української молоді та старшого жіноцтва великий український “Баль Весни”, що відбувся у найкращому примі-

²⁰ О-ка, *Шлях українок-націоналісток*, с. 177–178.

²¹ *Ibid.*

²² *Далекий Схід*, 3 (1938) 44.

щенні міста – Залізничному зібранні. Біля буфету на балі багато попрацювала пані О. Циганова, крюшонним кіоском завідували пані Л. Кулябко-Корецька та М. Брагіна, у квітковому кіоску працювали пані С. Карасьова та М. Бубелова; лотерею влаштували пані К. Зозуля, Л. Годзевич, В. Марко, О. Ільчук тощо. Чи не наймолодший член Колонії панна Тося Сосик поставила “Вальс Весни”, в якому взяли участь Л. Безпечна, Олена Кобзій, Тася Бондарівна, Надія Ладинська, Варка Микулич-Мілько тощо. Чудово виконала панна Н. Кожевникова “Східній танок” та сама Тося Сосик – “Іспанський танок”. На вечорі було обрано “Королеву” балю та її дві “Принцеси”. “Королевою” балю стала донька відомого в Харбіні архітектора професора П. Федоровського Л. Федоровська, молода талановита піаністка, а “принцесами” – панни Морозова та Дяченко²³. **Лідія Федоровська** народилася 28 вересня 1911 р. у Тамбові, де працював її батько. Під час громадянської війни в Росії родина опинилася на Зеленому Кліні у Владивостоці, де Ліда до 1922 р. навчалася в гімназії, а після приходу туди більшовиків – на еміграції в Китаї. До 1926 р. мешкала в Тяньцзіні, згодом – у Харбіні, де 1929 р. Ліда закінчила жіночу гімназію, а в 1936 р. – Вищу музичну школу ім. Глазунова за класом піаніно. Від 1934 р. вона брала участь у культурних імпрезах українських організацій у Харбіні.

9 серпня 1938 р. на традиційних щотижневих сходах гуртка У. Марчишин виступила з доповіддю на тему “Організованість і праця українок на Рідних Землях і на еміграції”, яка викликали велике зацікавлення серед присутніх²⁴.

На Покрову 1938 р. силами жіночого гуртка “Українок-Націоналісток при Далеко-Східній Січі” була влаштована “склянка чаю” та організована виставка українських ручних праць, на якій були представлені вироби як місцевих українок, так і надіслані з Галичини. Як зазначалося, виставка показала “як далеко можна йти в приміненні нашого народного творчества в царині ручних праць, більше того як народні вишивки можна пристосувати до вимог сьогоднішньої моди”²⁵. У виставці взяли участь своїми працями пані Віра Ведмедюк, панна Лисенко, пані Ганна Заїка, панна Галя Довганюк. Остання та Валя Заїка прислали також на виставку свої малюнки. Найбільшу участь у праці з улаштування цих заходів взяли Уляна Марчишина та Марина

²³ І. Шлендик, *Великий український балъ весни*, Далекий Схід, 1 (1938) 10.

²⁴ *Далекий Схід*, 10 (1938) 154.

²⁵ *Далекий Схід*, 15 (1938) 234.

Проценко, а також пані А. Першке, О. Циганова, Л. Годзевич, В. Марко, П. Одинець, Ганна Слінкіна тощо. По підписному листу Т. Бондарівна збирала для дітей, що приходили щотижня на пластові вправи, 6.40 гобі та для організації українського музею в Харбіні 14.31 гобі²⁶.

14 січня 1939 р. гуртком було влаштовано ялинку, в якій взяла участь майже 100 українських дітей. Для підготовки свята гуртком було організовано щотижневі вправи для дітей при Українському Національному Домі з української мови, співу тощо. Як зазначалося, на ялинці “дітям дано все, що тільки можна було дати: безперервні забави з українськими піснями на салі коло ялинки, роздано 90 подарунків Дідом Морозом і під кінець нагородовано дітей смачними перекусками”. Активну участь у підготовці та проведенні свята взяли пані У. Марчишина, В. Коротенко-Корда, Т. Бондарівна, О. Циганова, В. Марко, Параска Одинець, Лідія Годзевич, Варка Микулич-Мілько, Зінаїда Литвинова, А. Першке, Ліда Безпечна тощо. Підводячи підсумки проведення дитячого свята, підкреслювалося, що “весь програм показав наявно, скільки можна зробити в справі національного виховання української дітвори, навіть не маючи своєї власної школи. І треба поставити в заслугу жіночому гурткові те, що він зумів зібрати дітей, підготувати їх як слід і найшов навіть матеріяльні засоби для влаштування ялинки, що коштувала около 60 ман. дол.”²⁷.

Однією з провідниць цього гуртка, як ми зазначали, була **Валентина Григорівна Коротенко-Корда** – дочка старого українського діяча в Харбіні Г. Коротенка та дружина діяча ОУН, скерованого до Харбіна з Європи, Романа Корди-Федорова (справжнє прізвище – Михайло Затинайко). Вона народилася 2 лютого 1912 р. в Хайларі (Маньчжурія), закінчила там вище-початкове училище, згодом – залізничну гімназію (1930) та Інститут Св. Володимира в Харбіні (1935), за фахом – синолог. Член Товариства українських орієнталістів у Харбіні. Одна з керівниць жіночого гуртку при Українській Далекосхідній Січі та Українській Національній Колонії в Харбіні в

²⁶ *Далекий Схід*, 15 (1938) 234.

²⁷ Р. Федорів, *Ялинка в Українському Домі*, *Далекий Схід*, 3 (1939) 39–40.

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

1938–1939 рр. У 1940 р. разом з чоловіком виїхала до Шанхаю, де брала участь у праці місцевої Української Національної Колонії (1940–1941) та Українського Національного Комітету (1942). Після захоплення в 1949 р. Шанхаю китайськими комуністами очевидно залишилася з чоловіком у місті. Чоловік був заарештований у травні 1952 р., вивезений до Москви, засуджений за звинуваченням у шпигунстві та створенні “антирадянської націоналістичної організації «Українська Далекосхідня Січ» в м. Харбін”. Розстріляний у серпні 1953 р. на Донському цвинтарі у Москві. Доля самої В. Коротенко-Корди невідома.

Яскравою постаттю українського молодіжного життя в Харбіні була **Тася Бондарівна** (Таїсія Петрівна Бондарева, за чоловіком – Раснюк), що народилася 18 лютого 1919 р. на ст. Мулін у Маньчжурії. Її мати (уроджена Степанець) походила з с. Кривець Таращанського повіту Київської губ. Вона приїхала до Маньчжурії 1907 р. Батько служив у залізничній поліції. Від 1931 р. вона жила з батьками в Харбіні, де скінчила в 1937 р. Олексіївське реальне училище та згодом – 2 курси східного факультету Інституту Св. Володимира. Однак після смерті батька через брак матеріальних засобів змушена була залишити навчання. Добре володіла японською та англійською мовами. Тася

була активною учасницею, а від 26 січня 1939 р. – секретаркою Української Далекосхідної Січі, палкою молодою націоналісткою. Згодом вийшла заміж також за активного члена Січі Юрія Раснюка. Під час Другої світової війни в пошуках заробітку молода родина змушена була виїхати до м. Мудацзяну на провінції, що, очевидно, й врятувало її від репресій, яких зазнали члени Січі після вступу до Харбіна в 1945 р. Червоної армії. Після 1945 р. родина була депортована до СРСР. Мешкала в Новосибірську.

Ще одна членка Січі **Ліда Безпечна** народилася в Харбіні за одними даними 15 лютого 1909, за іншими – 1914 р. Її мати походила з с. Кирилівка Таврійської губ. Скінчила в

1929 р. гімназію в Харбіні, працювала кравчиною, навчалась співу в оперній студії. Була членом Української Далекосхідної Січі (1936–1941) та примадонною місцевої української оперети. Від 1940 р. – артистка опери в Харбіні в амплу героїні, ставила самостійні вистави в театрі “Модерн” та Українському Національному Домі. У 1942–1944 рр. була завідуючою його театральною частиною. Після Другої світової війни виїхала через Шанхай до Бразилії.

Активною учасницею Січі була й представниця відомої в Харбіні української патріотичної родини Заїк **Валя Заїка**, що народилася 10 листопада 1920 р. в Харбіні. Декілька її братів також були активними членами СУМу й Січі. Валя закінчила Французький коледж у Чідоу, була відома як мисткиня. Після Другої світової війни виїхала з родиною до Австралії, мешкала в Сіднеї.

Відомо, що одна з активних учасниць гуртка **Лідія Іванівна Годзевич** (1.04.1911 р. н.) виїхала після 1945 р. до СРСР, мешкала в Свердловську (нині – Єкатеринбург), де померла 2 травня 1976 р.

Незабаром гурток при Січі фактично перетворився на Жіночий відділ Української Національної Колонії. Він відбував свої щотижневі сходи по вівторках, а раз на місяць призначалися ширші сходи для цілого загалу. Його у цей час очолювала **Олена Леонтіївна Циганова** (з дому – Житниченко) народилася 19 січня 1889 р. у с. Гурбенці Прилуцького повіту Полтавської губ., мала початкову освіту у межах церковно-парафіяльної школи, працювала кравчиною. У Маньчжурію приїхала ще в 1907 р. У жовтні 1939 р. її, як представницю жіночої організації, було включено до складу Правління Української Національної Колонії. У 1940-х рр. жіночою організацією при УНК знов керувала Г. Кушнарєнко. Зі вступом у серпні 1945 р. до Харбіна Червоної армії українське національне життя тут припинилося, багато його учасників було репресовано, переважна більшість українців депортована до СРСР.

Крім того, треба зазначити ще двох жінок, що брали активну участь в українському культурному й громадському житті в Харбіні. Очевидно обидві вони були росіянками. Одна з них це **Софія Григо-**

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

рівна Сорока (з дому – Іванова), що народилася 7 вересня 1895 р. у м. Рильську Курської губ. Вона приїхала з батьками на Далекий Схід у 1908 р., півроку родина мешкала в Харбіні, згодом – у Благовіщенську на Амурщині, де Софія закінчила 5 класів жіночої гімназії. Тут вже 1909 р. вона почала співати в архієрейському хорі. Від 1911 р. родина знов повернулася до Харбіна, де з 1914 р. дівчина почала співати в хорі Українського клубу та місцевих театрах як сопрано. Тут вона стала дружиною хорового регента українця Георгія Назаровича Сороки. У 1930-х рр. вона співала в хорі Іверської церкви, брала участь у культурних імпрезах українських організацій, зокрема виступала в українських концертах на харбінському радіо. Згодом через Шанхай виїхала до США, мешкала у Сан-Франциско, де померла 21 березня 1982 р.

Активну участь у заходах Української Національної Колонії в Харбіні брала, як ми вже зазначали вище, **Стефаніда Михайлівна Першке** (з дому – Калашнікова, сценічний псевдонім – Калінська). Вона народилася 6 листопада 1880 р. у Ростові-на-Дону. З 6 місяців виховувалася у родині купця Калашнікова. З 16 років змушена була грати на сцені та жити самостійно. В 1896–1898 рр. грала в українській музично-драматичній трупі Г. Деркача, згодом у російських опереточних та оперних трупах Єгелова, Зурабова, Крилова. У 1905 р. вийшла заміж за дворянина В. Першке, що був віце-губернатором у Мітаві, після чого професійну сцену залишила, але брала участь у випадкових постановках. У 1917–1919 рр. мешкала з чоловіком в Іркутську, в 1919–1921 рр. – у Владивостоці, від 1921 р. – у Харбіні. Згодом виїхала до Америки, жила у дочки десь поблизу Нью-Йорка.

Ще хотілося б зупинитися на долях професійних українських артисток, що пов'язані з Китаєм. Ми вже зазначали **Капітоліну Георгіївну Слоновську**, відому на початку ХХ ст. українську актрису, що була керівницею драматичного гуртка Українського клубу в Харбіні в перші роки його існування. Вона прибула до Далекого Сходу ще наприкінці ХІХ ст. разом з трупою К. Мирославського, яка започаткувала українське театральне життя на Зеленому Кліні та в Китаї. Після розпаду десь близько 1905 р. цієї трупи К. Слоновська залишилася в Харбіні, виступала тут в українських аматорських виставах. Відомо, що в 1938 р. вона мешкала в Тяньцзіні й ще виступала у цей час на сцені. Подальша її доля, на жаль, невідома.

Ще одною артисткою трупі К. Мирославського, що пов'язала свою долю з Китаєм, була Марія Зазимовська. Від 1909 р. вона брала участь у Шевченківських святах та українських виставах у Владивостоці. У 1923–1924 рр. була артисткою місцевого українського театру, згодом – у Харбіні, грала у трупі українських артистів під керівництвом В. Мурина, що була створена 1934 р. Подальша доля невідома.

Так само невідома доля й ще однієї видатної української актриси **Євдокії Григорівни(?) Давидової**, яка грала на сцені від 1893 р. До Далекого Сходу вона прибула 1912 р. у складі української трупі К. Кармелюка-Каменського. В 1919–1922 рр. вона мешкала у Владивостоці, була режисеркою українських аматорських вистав, згодом на еміграції – в Китаї. Зокрема до 1937 р., разом з чоловіком актором П. Лавровським працювали в Тяньцзіні, де в той час завдяки їм велося активне українське життя, було поставлено чимало українських вистав, що користувалися великою популярністю у різнонаціональній публіки. В 1937 р. вони повернулися до Харбіна, де також робили заходи щодо організації українського театру. Є. Давидова виступала тут як режисер української драматичної трупі до 1945 р. У 1943 р. було відзначено золотий ювілей її праці на сцені²⁸.

Очевидно в Шанхаї після Другої світової війни померла дружина українського актора й режисера, що привіз свою трупу до Далекого Сходу в 1912 р., Костянтина Кармелюка-Каменського **Наталя Зірка** (Наталя Яківна Кармелюк-Каменська). Вона народилася 26 серпня 1879 р. на Кубані, родом кубанська козачка. До 1924 р. була артисткою українського театру у Владивостоці, згодом – у Харбіні, де 1934 р. поховала свого чоловіка. Від 1938 р. мешкала в Шанхаї. У 1949 р. під час евакуації українців з Шанхаю, залишилась там, маючи вже похилий вік.

²⁸ *Полвека на сцене: "золотой юбилей" Е. Г. Давыдовой*, Рубеж. Харбин (1943, 30 ноября).

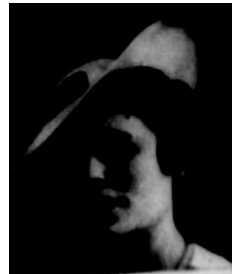
В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

У 1930-х рр. в українських трупах у Харбіні грала й молода артистка, співачка-сопрано **Олена Давидівна Куля-Ковалевська**, що на-

родилася 3 серпня 1909 р. у Каневі. Від 1927 р. вона грала в українських трупах на Приморщині, в 1930 р. разом з чоловіком втекли до Маньчжурії. Незабаром чоловік трагічно загинув, залишилася вдовою. У 1940-х рр. мешкала в Шанхаї, де в 1942 р. брала участь в українських радіопередачах.

Крім Харбіна, працювало українське жіноцтво і у складі українських національних організацій у Шанхаї, Тяньцзіні і Ціндао. Так, відомо, що у Шанхаї в урочистому відкриття приміщення щойно створеної місцевої Української Громади, яке відбулося наприкінці лютого 1933 р., брали участь представниці українського жіноцтва пані Гутенко, Браун, М. Левенець, О. Важеніна, Г. Гриневич²⁹. Про Г. Гриневич ми вже писали вище. **Олена Георгіївна Важеніна**, за наявними даними, народилася 22 травня 1908 р. у Петербурзі. 31 березня 1935 р. її було обрано до складу Ревізійної комісії Громади, а у травні того ж року – скарбничкою Благодійного комітету імені Покрови Пресвятої Богородиці, що був створений тоді при місцевій Громаді. Його метою була матеріальна та моральна допомога потребуючим

українцям. Заступником голови комітету була обрана пані Езра, а його членами також були пані Закс та пані Вансович. Пізніше, в 1948 р., О. Важеніна була членом Управи останньої в Шанхаї української організації – Українського клубу, який займався евакуацією українців з Шанхаю при загрозі комуністичного війська.

Матрона Феодосіївна Левенець (у шлюбі – Абрамянц) народилася 4 березня 1900 у Києві або на Київщині. Була серед засновниць Шанхайської Української Громади (1932). 4 квітня

²⁹ *Маньчжурський вістник* (1933, 8 квітня).

1937 р. її обрано членом Управи Громади. Брала участь в об'єднаному засіданні представників Української Громади, тюрко-татарської громади та грузинського товариства в Шанхаї 28 грудня 1938 р. Активно жертвувала на потреби місцевої Української Національної Колонії. Брала участь в урочистому святкуванні 15-річчя Української Громади в Шанхаї, що відбулось восени 1947 р. Подальша доля невідома, очевидно евакуювалася з Шанхаю в 1948–1949 рр. у країни вільного світу.

До жовтня 1936 р. в Шанхайській Громаді активно працювала й дружина тодішнього її голови Омеляна Мельника **Маріанна Мельник** (з дому – Карло). Вона була дочкою священника з Поділля о. Прокопія Гордзієвського, що був засновником першої української православної парафії на Зеленому Клині (1917 р., Хабаровськ), а згодом – першим парохом української православної парафії у Харбіні (від 1922 р.). Її матір'ю була вчителька, що викладала в 1917–1922 рр. в українській початковій школі у Хабаровську, **Олена**

Боніфатіївна Швачинська. Вона народилася 5 жовтня 1874 р. у с. Ямпільчик Кам'янець-Подільського повіту Подільської губ. Закінчила Кам'янець-Подільську Маріїнську жіночу гімназію. В 1910 р. її чоловік о. П. Гордзієвського за українську діяльність було вислано Синодом до Далекого Сходу. Спочатку вони жили у с. Саровка Приморської області, згодом – у Хабаровську, де вона брала активну участь в українському громадському житті, була секретарем Хабаровської Української Громади (1918), делегаткою II Українського Далеко-східного з'їзду (січень 1918 р.). Згодом, після смерті чоловіка, мешкала з родиною дочки в різних містах Китаю, зокрема в Харбіні, Шанхаї, Тяньцзіні, де також була учасницею українських організацій. Померла в Тяньцзіні після Другої світової війни.

Маріанна до шлюбу мала прізвище своєї тітки і дядька по батькові Карло. Всі члени її родини (батько, мати й вона) мали різні прізвища, як зазначав потім її син, “через політичні заворушення”,

В. Черномаз, Українське жіноцтво в українському громадському...

очевидно намагаючись уберегти членів родини від переслідувань. Сама Маріанна народилася 3 лютого 1909 р. у Кам'янці-Подільському. Мешкала з батьками на Приморщині та в Хабаровську на Зеленому Кліні. З 1922 р. – в Харбіні, де отримала вищу освіту, вчителька за фахом. Працювала деякий час контролером на Китайсько-Східній залізниці. У 1934 р. вийшла заміж за О. Мельника й виїхала з ним до Шанхаю, де в 1934–1936 рр. була активною учасницею місцевої Української Громади. Згодом мешкала з чоловіком в інших містах Китаю, де він працював у китайській морській митниці. Під час та після Другої світової війни мешкали в Тяньцзіні, де вона стала секретарем культурно-просвітнього відділу місцевої Української Національної Колонії. У 1948 р. родина Мельників виїхала через Шанхай до США, де мешкала у Сан-Франциско.

Мешкала у Шанхаї в 1930-х рр. і **Віра Середина-Сабатина**, якій у 1934 р. Українською Громадою було дано можливість заснувати в Шанхаї Українське Сокільське гніздо, до якого незабаром записалося 25 осіб. Вона є нащадком українського архітектора Опанаса Івановича Середина-Сабатина, що походив з козацької старшини Лубенського повіту Полтавщини. Він був першим європейським архітектором у Кореї, де пропрацював 20 років, побудував перші в Кореї будинки європейської архітектури, був придворним архітектором останнього корейського короля Коджона. Однак виникає плутанина зі ступінню її рідства з ним, бо у О. Середин-Сабатина була дочка Віра і у його сина Петра також була дочка Віра, його онука, 1915 р. народження. Отже невідомо достеменно, про яку саме Віру йдеться. Онучка О. Середин-Сабатина в 1939 р. виїхала до Сан-Франциско (США), де закінчила університет, працювала вчителькою. Про долю дочки невідомо.

До Управи створеного 1938 р. в Шанхаї Українського культурно-просвітнього товариства ім. М. Лисенка входила панна Домбровська. Як ми вже зазначали, у Шанхаї в 1940-х рр. також брали участь у діяльності місцевих українських організацій також М. Світ, О. Ільчук, В. Коротенко-Корда, О. Куля-Ковалевська.

До 1932 р. у Шанхаї мешкала також активна учасниця українського культурного життя у Владивостоці в 1917–1922 р. **Ольга Костянтинівна Крамаренко** (уроджена – баронеса Розен). Вона закінчила Інститут шляхетних дівчат у Харкові, декілька років грала у київських театрах. Від 1916 р. мешкала у Владивостоці, де виступала в Народному Домі та театрі Петіпа. Від 1917 р. грала в українському дра-

матичному гуртку, була членом владивостоцької “Просвіти”. З 1922 р. – в Шанхаї, де виступала в російських драматичних постановках, була учасницею літературно-артистичного товариства. Трагічно загинула 5 серпня 1932 р. від руки грабіжника-китайця. Вона працювала бухгалтером у місцевій французькій газеті “Журналь де Шанхай”. У той день поїхала до банку за грішми для платні службовцям газети і на зворотньому шляху була схоплена на сходах контори грабіжниками-китайцями, які почали виривати у неї пакет з грішми. О. Крамаренко намагалася опиратися й була застрелена грабіжниками³⁰.

Жіночий відділ існував також при Українській Національній Колонії в Тяньцзіні. Його очолювала дружина одного з її провідних діячів М. Сидоренка **Олена Гнатівна Сидоренко**. На жаль, про неї відомо тільки те, що вона народилася 21 травня 1901 р. у Микольськ-Уссурійському повіті Приморської області на Зеленому Клині. У Тяньцзіні, як ми зазначали, працювали також під час Другої світової війни М. Мельник та Г. Гриневич. У Ціндао у січні 1937 р. скарбником місцевого товариства “Просвіта” була обрана **Марія Святкіна**.

Звичайно, ми тут згадали про українських жінок у Китаї, імена яких зберегли скупі історичні джерела. Безсумнівно, що їх, українських жінок, що брали участь у діяльності українських організацій у Китаї, було набагато більше. Вічна їм пам’ять і шана! Хай ця стаття стане скромним їм пам’ятником.

³⁰ В. Г. Шаронова, *Некрополь русского Шанхая*, Москва, 2013, с. 251